

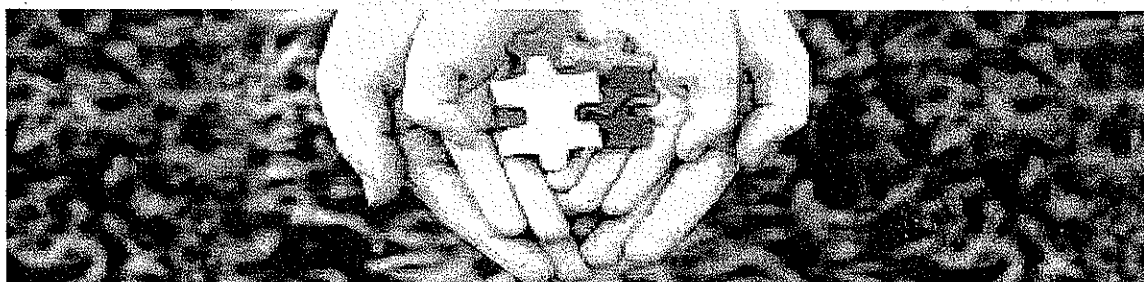
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – University „Ss. Cyril and Methodius“

Филозофски факултет, Скопје – Faculty of Philosophy, Skopje

Институт за дефектологија – Institute of Special Education and Rehabilitation

25 Години Студии по дефектологија
5^{та} Меѓународна конференција

**„ТРАНСФОРМАЦИЈА КОН ОДРЖЛИВО
И ФЛЕКСИБИЛНО ОПШТЕСТВО ЗА ЛИЦАТА
СО ИНВАЛИДНОСТ“**

25 Years of Special Education and Rehabilitation
Studies

5th International conference

**„TRANSFORMATION TOWARDS SUSTAINABLE
AND RESILIENT SOCIETY FOR PERSONS WITH
DISABILITIES“**

Зборник на трудови
Conference proceedings

13 – 15 септември 2018 година
Хотел „Инекс Горица“ – Охрид, Република Македонија

Издавач на зборникот/Publisher:
Филозофски Факултет – Скопје, Институт за дефектологија
Бул. „Гоце Делчев“ 9А, Скопје

Faculty of Philosophy – Skopje, Institute of Special Education and
Rehabilitation
Bld. Goce Delchev 9A, Skopje

За издавачот / For publisher:
Proffesor Ratko Duev, PhD, Dean of the Faculty of Philosophy

Уредници / Editors:
Professor Goran Ajdinski, PhD
Associate professor Olivera Rashikj-Canevska, PhD

Секретар / Secretary:
Маја Filipovska, M.Sc

Лектор по македонски јазик / Lecturer of the Macedonian
language:
Makedonka Bubevska

Печати / Printing:
Мар-Саж, Mar-Saz

Тираж / Circulation:
100

**ОРГАНИЗАЦИОНЕН ОДБОР / ORGANIZATIONAL
COMMITTEE:**

Assistant Professor Natasha Stanojkovska-Trajkovska PhD (chair /
претседател)

Prof. Goran Ajdinski PhD

Prof. Zora Jachova PhD

Prof. Daniela Dimitrova-Radojichikj PhD

Prof. Natasha Chichevska-Jovanova PhD

Prof. Zoran Kitkanj PhD

Associate Professor Olivera Rashikj-Canevska PhD

Assistant Professor Aleksandra Karovska-Ristovaka PhD

Maja Filipovska M.A.

**МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН ОДБОР / INTERNATIONAL
PROGRAMME COMMITTEE:**

Prof. Goran Ajdinski PhD (chair) (Macedonia) / претседател

Prof. Zora Jachova PhD (Macedonia)

Prof. Daniela Dimitrova-Radojichikj PhD (Macedonia)

Prof. Natasha Chichevska-Jovanova PhD (Macedonia)

Prof. Zoran Kitkanj PhD (Macedonia)

Prof. Risto Petrov PhD (Macedonia)

Prof. Vivijana Langher PhD (Italy)

Prof. Rivka Hillel Lavian PhD (Israel)

Prof. Goran Nedovic PhD (Serbia)

Prof. Branka Jablan PhD (Serbia)

Prof. Natalija Ivanovic PhD (Serbia)

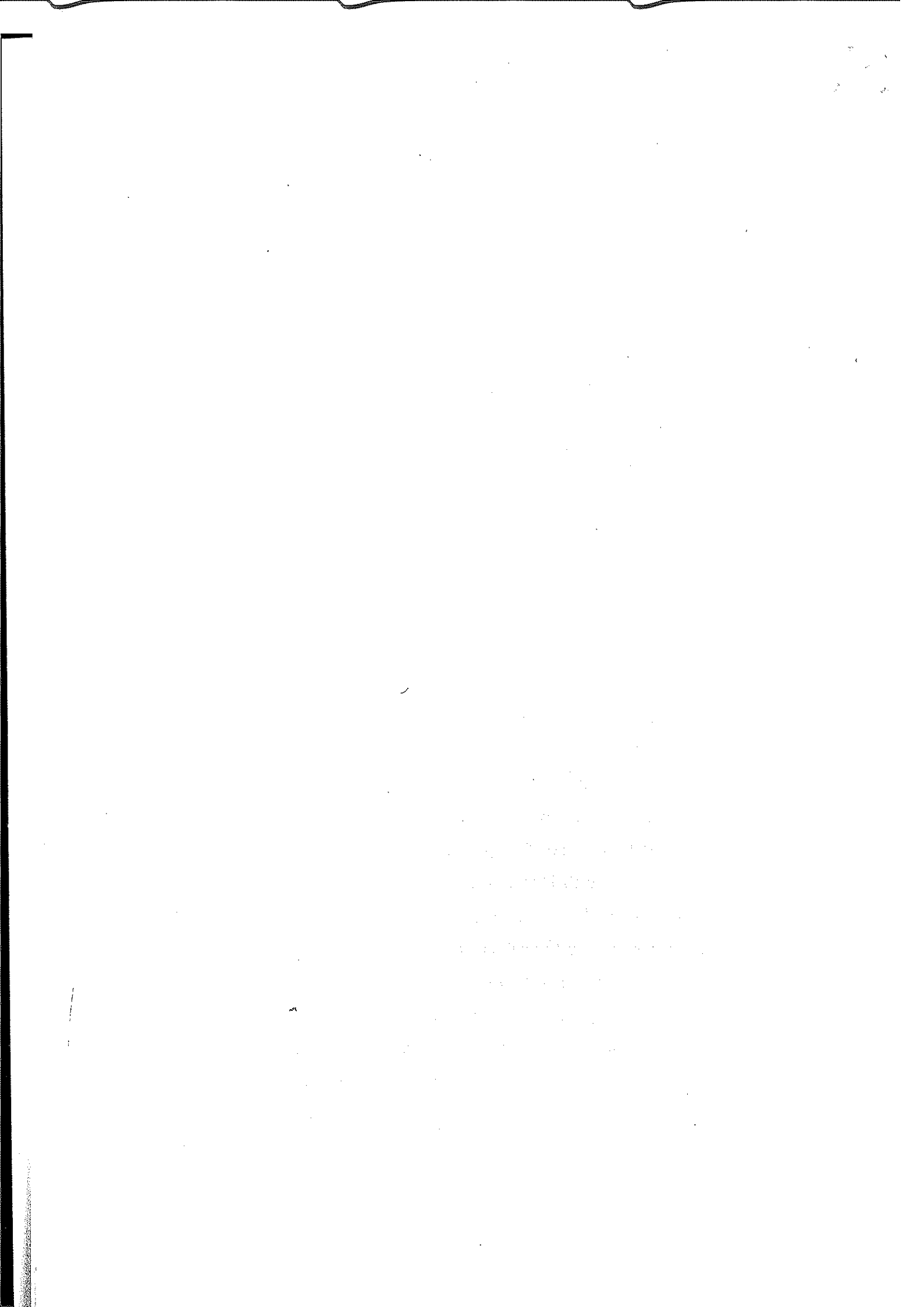
Prof. Mira Cvetkova PhD (Bulgaria)

Prof. Ana Jakab Wagner PhD (Croatia)

Prof. Zamir Mrkonjic PhD (Bosnia and Herzegovina)

Prof. Medina Vantic-Tanjic PhD (Bosnia and Herzegovina)

Associate Professor Olivera Rashikj-Canevska PhD (secretary of scientific
board) (Macedonia) / секретар на научен одбор

ПЕРСОНАЛНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ВРАБОТЕНИТЕ ВО ВОНИНСТИТУЦИОНАЛНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЗАШТИТА НА ДЕЦА СО ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ

Наташа Станојковска-Трајковска¹

Нергиср Рамо-Акѓун²

Ристо Петров¹

¹Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Институт за
дефектологија, Република Македонија

²Универзитет „18-ти Март“, Институт за специјална едукација,
Република Турција

Резиме

Современите светски трендови во поглед на специјалната едукација и рехабилитација условија промени во системот на социјална заштита во Република Македонија.

Деинституционализацијата на лицата со интелектуална попреченост придонесе за развојот на нов тренд во третманот на лицата со интелектуална попреченост. Низа закони и подзаконски акти беа изменети во функција на подобрување на квалитетот на живот на лицата со инвалидност. Следејќи ги меѓународните искуства, но пред сè, *креирајќи свој-македонски модел на деинституционализација*, Република Македонија придонесе за реорганизирање на институциите за социјална заштита и ги разви вонинституционалните форми на заштита. Најзабележителни резултати се постигнати токму во областа на деинституционализација на институциите кои згрижуваа лица со инвалидност.

Развојот на вонинституционалните форми на заштита е на добар пат, но потребни се многу заложби и финансии и од централната и од локалната власт за да бидат задоволни и децата, и родителите, но и вработените кои го покриваат третманот на децата со умерена и тешка интелектуална попреченост. Вложувањето во човечките ресурси значи поголема мотивација за работа и подобар квалитет на услугите.

Клучни зборови: емпатија, алтруизам, мотивација за работа, вонинституционална заштита, институционална заштита

Вовед

Припадниците на помагателните професии, кои освен теоретска подготвеност и стручност, потребно е да поседуваат и одредени лични карактеристики и специфични вештини за работа со луѓе. Во помагателни професии спаѓаат социјалните работници, психолозите, педагозите, дефектолозите, воспитувачите, експертите кои работат со лица со посебни потреби, социолозите, просветните и здравствените работници. Овие лица за да бидат успешни во професионалното пружање помош, потребно е да поседуваат

одредени особини како што се добрите комуникациски вештини, вештините за разрешување конфликти, медијаторство, емоционална стабилност и урамнотеженост, психичка и емоционална зрелост, добра самоконтрола, можност за управување со сопствените импулси, познавање и прифаќање на сопствените потреби, желби и ставови. Исто така, овие лица треба да поседуваат способности за да ја препознаат состојбата во која другите се наоѓаат, да се грижат за другите и да бидат подготвени да пружат помош. Меѓу наведените способности и карактеристики, како најсуштински за постигнување успех во помагателната професија се издвојуваат емпатијата, алтруизмот и асертивноста. (Арнаудова, С., 2008)

Емпатија - Авторите кои се занимаваат со истражувања поврзани од областа на емпатијата најчесто даваат дескриптивни дефиниции, според кои емпатијата се набљудува како способност за соживување со емоционалната состојба, мислењето и однесувањето на другите луѓе. Според Видановиќ (1997), емпатијата е дел од секојдневното искуство на човекот, таа е неопходна карактеристика во социјалните интеракции. Современата употреба на поимот емпатија подразбира поистоветување со туѓата емоционална ситуација, предизвикувајќи во себе исти чувства како оние што ги поседува лицето со кое афективно комуницираме. Емпатијата е процес на сочувствување со други лица, разбирање и уважување на нивните мисли, идеи, чувства, доживувања и ситуации. Таа претставува и мотивациски фактор за просоцијално однесување и предуслов да му се помогне на другиот.

Алтруизам - Алтруизмот е посебен облик на просоцијално однесување кое претставува несебична наклонетост, љубов спрема другите и спремност да им се помогне, по цена и на сопствена штета и свесно жртвување, без никаков надоместок или надворешна награда. Алтруистичкото однесување може да се поттикнува и развива по пат на социјално учење, но според голем број автори постои мислење дека станува збор за вродена предиспозиција (Trebješanin, 2001). За да се смета дека однесувањето е алтруистично, потребно е тоа да започне со волја и намера да се подобри состојбата на другите, исклучувајќи секаква материјална или општествена награда (Eisenberg & Miller, 1987).

Мотивација - Мотивацијата е степен на доброволна подготвеност на поединецот за напор, за постигнување определена цел, за задоволување на индивидуалните потреби. Всушност, мотивацијата е психолошки поттик за работа (Ferjan, 1996, стр.99). Други автори (Цветкова, 2001; Woolfolk, 2002) мотивацијата ја дефинираат како внатрешна состојба која го побудува, го насочува и го поддржува однесувањето, заземајќи водечко место во структурата на личноста. Суштествен аспект на мотивацијата е добивањето на директна и интензивна врска меѓу целенасочените дејствија и крајните резултати. Освен тоа, постигнатите резултати имаат субјективно значење и психолошка вредност за човекот зашто во спротивен случај, тие ја губат вредноста на активни мотиватори.

Методологија

Основен предмет на ова истражување е да се испитаат професионалните компетенции на вработените во центрите за дневно згрижување за деца со умерена и тешка интелектуална попреченост, споредени со оние на вработените во институционална заштита.

Во тек на истражувањето беше користена квалитативна и квантитативна истражувачка техника. За потврдување на податоците од квантитативниот дел користевме и квалитативна истражувачка техника - фокус група. За да се потврдат/отфрлат поставените хипотези во истражувањето се пресмета Т-тест и АНОВА со што се утврди значајност на разлики помеѓу групите и Пирсонов коефициент на корелација помеѓу варијаблите.

За потребите на ова истражување искористени се неколку инструменти со кои ги утврдивме професионалните компетенции на вработените во установи за вонинституционална и институционална заштита на деца со интелектуална попреченост.

IRI (Индекс на интерперсонално реагирање) конструиран од Дејвис (Davis, 1983, 1996) во 1980 и го мери сложеното емпатиско реагирање.

Скала на алтруизам конструирана од Работег-Шариќ (Raboteg-Šarić, 1993) во 1993 година го мери алтруистичкото однесување кај популацијата.

Скала за мотивација (Work Preference Inventory) Прашалникот е конструиран во 1987 год. од Teresa Amabile и се состои од 30 тврдења кои ја утврдуваат работната мотивација.

Анализа на резултати со дискусија

Горенаведените персонални карактеристики ги проценувавме кај две групи испитаници, вработени во дневни центри и вработени во Завод за рехабилитација на деца и младинци - Скопје. Примерокот на стручни лица вработени во вонинституционална заштита и на терен е евидентно поголем, но, за жал, дел од вработените во институционална заштита не ни излегоа во пресрет и не го пополнија прашалникот наменет за вработените. Вработените во Завод за рехабилитација на деца и младинци Топанско Поле беа предвидени како контролна група, но, секако, од огромно значење ќе беа податоците добиени од оваа група испитаници доколку беа во поголем број. Низ разговор со некои од вработените, добивме слика дека незаинтересираноста се должи на неизвесноста која ја има кај вработените по сите промени во социјалната сфера, но и поради сè полошата структура на деца со коишто работат. Во исто време, најголем дел од вработените во оваа институција имаат подолг работен стаж и ваквата несоработка можеме да ја препишеме на професионалниот стрес и професионалното согорување.

Интересно кај оваа група испитаници е што покажуваат највисока способност за заземање туѓо гледиште. Ваквите резултати веројатно се должат на долгиот работен стаж повторно на испитаниците од институционалната заштита, но и од фактот дека вработените во Завод за рехабилитација на

деца и младинци со нивните корисници поминуваат подолго време. Со оглед на тоа што оваа институција останува отворена и за време на викендите и празниците, нејзините вработени имаат почести контакти со корисниците и по завршување на конкретните активности кои се однесуваат директно на третманот. И дежурствата и ноќните смени придонесуваат вработените во институционална заштита да се соочуваат со најразлични проблеми на децата и да ја имаат способноста да сочувствуваат со нив. Овие испитаници и самите велат дека пред да заземат личен став, најчесто се обидуваат да се стават во ситуацијата на детето или неговото семејство.

Склоноста кон чувство на лична непријатност веројатно се должи на тоа што во институционалната заштита, нашите испитаници во поголем број се од помагателните профили кои до моментот на нивното вработување и немаат доволно познавања за децата со интелектуална попреченост. Дефектолозите уште од почетокот на студиите се среќаваат директно со сите категории на лица со инвалидност, а неретко и со нивните семејства и полесно ги прифаќаат лицата со интелектуална попреченост како наше реално опкружување. Практичното, но и теоретското познавање на оваа проблематика би довело до подобро функционирање и прифаќање на работното место на сите профили.

Самиот факт дека и нашите испитаници во поголем број се од женски пол, реално ја отсликува ситуацијата со присуството на професионалци од женски пол во поголем број кај секој од профилите. Менталитетот и воспитувањето во македонски услови обично значи дека жените се поподготвени за извршување на улогата вработен во социјалната сфера и покривање на помагателните профили. Факт е дека поголема бројност е застапена на стручни лица и во примерокот на испитување, но и општо како дипломирани стручни лица од помагателни профили, но изборот на мажите на ваквите професии веројатно значи дека тие располагаат со ваквите персонални карактеристики. Предноста на вработување на стручни лица од машки пол е од корист и на корисниците, какви што се насоките за создавање семејни услови и рамноправно вклучување на вработени од двата пола. Интересно е што на ниту една од овие скали, дури ни на оние кои се сметаат како родово женски димензии (алтруизам, емпатија) жените не постигнуваат статистички повисоки резултати од мажите. Радува податокот што сите резултати се над аритметичките средини, што значи дека и едните и другите ги поседуваат овие посакувани компетенции за работа со оваа група на деца.

За разлика од податоците кои ги имаме од квантитативниот дел на истражувањето, квалитативните податоци укажуваат дека вработените во институционална заштита имаат помала мотивација за работа. Ваквата немотивираност велат дека се должи на неизвесната ситуација во која со години се наоѓа нивната институција. Промената на структурата на корисниците, и примање корисници со понизок степен на интелигенција, и во голем број со дополнителни душевни нарушувања, придонесува да имаат помала мотивација за работа. Исто така и намалувањето на бројот на нови корисници придонесува за преиспитување на можности за реструктурирање на институцијата. Вработените со подолг стаж, и во двете групи, гласно укажуваат на професионалното согорување со оглед на структурата на

корисниците и нивната ангажираност на сите работни операции, без оглед на профилот.

Табела 1. Значајност на разлики меѓу вработените во институционална и во нонинституционална заштита во однос на степенот на емпатија, алтруизам и мотивираност за работа.

	Институционална	16	23,93	SP		1,499	,137
				4,668	4,153		
Фантазија	Вонинституционална	94	22,22	2,792			
Земање туго гледиле	Институционална	16	27,06	4,678			
	Вонинституционална	94	24,55	3,893			
Емоционална грижа	Институционална	16	26,68	3,951		1,283	,202
	Вонинституционална	94	25,31	4,850			
Лична неприяност	Институционална	16	16,93	6,051			
	Вонинституционална	94	20,54	10,092			
Вкупно емпатија	Институционална	16	94,62	9,959		,736	,463
	Вонинституционална	94	92,63	8,140			
Вкупно алтруизам	Институционална	16	78,50	7,441		,334	,739
	Вонинституционална	94	77,81	6,439			
Внатрешна мотивација	Институционална	16	52,43	5,017		1,931	,056
	Вонинституционална	94	49,70	6,082			
Наворешна мотивација	Институционална	16	43,06	6,405		,475	,635
	Вонинституционална	94	42,24	10,392			
Вкупна мотивација	Институционална	16	95,50	9,615		1,351	,180
	Вонинституционална	94	91,94				

Df = 108

Ситуацијата со највисок резултат кај педагозите веројатно се должи на најмалата запознаеност на овој профил со лицата со инвалидност и самиот факт дека во нивното иницијално образование немаат застапено никакви содржини кои ги покриваат децата со посебни образовни потреби. За жал, овие студенти имаат само еден изборен предмет кој го покрива инклузивното образование, а во практиката се среќаваат со деца со умерена и сè поголем број тешка интелектуална попреченост. Интересен е податокот дека и покрај реалната најмала запознаеност на овие стручни лица со децата со кои работат, тие се најмногу мотивирани за работа. Високата мотивираност кај педагозите и кај останатите (негуватели, хигиеничари, шофери, медицински сестри) веројатно се должи и на тоа што се задоволни од тоа што се во редовен работен однос.

Што се однесува до обуките коишто ги наведуваат испитаниците не се поврзани директно со категоријата лица со кои работат претпоставува и вакви одговори. Вработените во дневните центри наведуваат обуки кои се однесуваат на нивно лично професионално надградување, но не и обуки кои директно ги покриваат нивните работни обврски на конкретното работно место.

Арнаудова (2008) во својот магистерски труд спроведен на студенти - идни професионалци од помагателните професии, од прва и четврта година од Институт за социјална работа и социјална политика (102 студенти од прва и 52 од четврта година), Институт за психологија (67 студенти од прва и 28 од четврта година), Институт за педагогија (51 студент од прва и 24 студенти од четврта година) и Институт за дефектологија (35 студенти од прва и 21 од четврта година) доаѓа до заклучок дека емпатијата и алтруизмот кај студентите од сите помагателни насоки се позитивно поврзани, дека студентите од различните студиски насоки се разликуваат помеѓу себе во однос на нивото на глобална емпатија и потскалите на емпатија (највисоко ниво на глобална емпатија и лична непријатност поседуваат студентите педагози, во однос на заземање туѓо гледиште и фантазија највисоки постигнувања бележат студентите психолози, а на потскалата емпатиска грижа - студентите дефектолози), студентите од различните студиски насоки се разликуваат помеѓу себе во однос на нивото на алтруизам, при што највисоко ниво на алтруизам поседуваат студентите дефектолози.

Разгледувајќи ги досегашните истражувања од областа на емпатијата, алтруизмот и мотивацијата за работа може да се увиди дека во рамките на поранешните југословенски републики многу малку се работело на оваа проблематика. Но, како првенец во оваа област се истакнува Радовановиќ (Radovanovic, 1993), кој во своето истражување ги компарира резултатите на 50 наставници од средните училишта (25 женски и 25 машки на возраст од 27 до 59, со над петгодишно професионално искуство) со 50 службеници (25 женски и 25 машки правници и економисти на возраст од 28 до 54 со над седумгодишно професионално искуство). Емпатиските димензии биле испитувани со помош на Махрабијановата и Епиштајновата скала на емоционална емпатичност (SEE, Mehrabian & Epstein, 1972) и Индексот на интерперсонална реактивност (IRI, Davis, 1980). Спротивно од очекуваното, сознанијата упатуваат дека не постојат значајни разлики помеѓу двете споредувани групи во однос

на емпатискиот потенцијал, во структурата на општата емоционална диспозиција, туку само во начинот на нејзиното манифестирање и тоа, претежно, во афективните елементи кај наставниците, наспроти поголемата когнитивно-афективна урамнотеженост кај службениците.

Подоцна, Жегарац (1997) го спроведува своето истражување со цел да стекне увид во потенцијалот и структурата на емпатиските реакции кај 60 вработени во 16 белградски центри за социјална работа и 60 административни работници, припадници на непомагателна професија. Групите биле изедначени според полот, возраста, брачниот статус, степенот на училишна подготовка и должината на работниот стаж. Емпатиските димензии биле испитувани со помош на истите скали како и во истражувањето на Радовановиќ. Од резултатите добиени со ова истражување се забележува значителна разлика во однос на емпатиската грижливост, целокупната емпатичност и алтруистичкото однесување во корист на првата група (социјалните работници) (Жегарац, 1997).

Стојилковиќ и соработниците (2007) спровеле истражување на слична тема, на примерок составен од 61 здравствен работник и 59 административни работници. Во ова истражување биле употребени следните инструменти: Махрабијановата и Епиштајновата скала на емоционална емпатичност (SEE, Mehrabian & Epstein, 1972), Дејвисовиот индекс на интерперсонална реактивност (IRI, Davis, 1980) и Розенберговата скала на самопочитување (Rozenberg). Резултатите добиени со ова истражување се во голема мера изненадувачки. Статистички значајна разлика не е добиена помеѓу двете споредувани групи, ниту на глобалната емпатија, ниту на глобалното самопочитување, туку само на потскалата фантазија и тоа во корист на административните работници. Интересен е податокот што глобалното самопочитување корелира позитивно со потскалата - заземање туѓо гледиште, а негативно со потскалата - лична непријатност.

Кога станува збор за истражувања поврзани со алтруизмот во рамките на овие простори, постојат податоци кои говорат дека во последно време многу се актуализира оваа тематика.

Едно од клучните истражувања во оваа област е истражувањето на Работег-Шариќ (Raboteg-Šarić, 1995). Во него се проучуваат алтруизмот, емпатијата и моралното расудување на примерок од 311 ученици (174 девојчиња и 137 момчиња). Добиените резултати покажуваат дека постои статистички значајна разлика помеѓу двете споредувани групи во однос на алтруизмот, подготвеноста за помагање на другите, емоционалната емпатија и фантазирањето во корист на девојчињата. Исто така, се утврдило дека помеѓу момчињата и девојчињата кои се на иста календарска возраст (14 години) постои разлика и во однос на моралната зрелост во корист на девојчињата, како и позитивна поврзаност помеѓу алтруизмот и емоционалната емпатија.

За разлика од соседството каде изминатите десетина години во одредена мера се работи на овој проблем, во рамките на нашата земја истражувањата од овој тип се малубројни. Лазароски е еден од првите истражувачи во Македонија, кој ги започна истражувањата поврзани со алтруизмот. Според него, постои

поврзаност на емоциите со алтруистичкото однесување. Кога луѓето се добро расположени, тие покажуваат поголема подготвеност за помагање. Се смета дека доброто расположение генерира позитивни мисли и очекувања во врска со ефектите на помагањето на лицето кому му е потребна помош (Лазароски, 1997).

Доневска, пак, во своето истражување поаѓа од фактот дека алтруистичкото однесување кај младите може да се поттикне преку волонтерски активности. Студентите (педагози и социјални работници) кои учествувале во истражувањето сметаат дека општествените норми, личните вредности (хуманоста и солидарноста) и персоналните карактеристики (искреност, несебичност, емотивност, толерантност, отвореност, доверба и љубезност) се клучните фактори кои влијаат во донесувањето одлука за вклучување во волонтерските активности (Доневска, 1997).

Подоцна, во истражување спроведено во 2000 година од страна на Поповски биле испитувани 16 црти на личноста кај 167 лица кои манифестирале едно или повеќе просоцијални однесувања и 137 лица кои никогаш не се однесувале на таков начин. Со примена на факторска анализа биле утврдени четири фактори што објаснувале 61,94 % од вкупната варијанса и кои се именувани како благосостојба на другите, верување во екстерен локус на контрола, негативна себеоцена и верба во луѓето. Според природата на варијаблите што влегуваат во состав на секој од овие фактори, процентот на учество во вкупната објаснета варијанта, факторот *грижа за добросостојбата на другите* е идентификуван како јадро на диспозициската основа на повеќето испитувани просоцијални однесувања. Во оваа факторска структура не само што биле лоцирани најчесто претпоставуваните личносни детерминанти на просоцијалноста (грижа за другите, емпатиска грижа, ориентираност кон другите при моралното расудување, заземање туѓо гледиште, заемна грижа при моралното расудување и потреба од одобрување) туку била содржана и манифестираноста на испитуваните просоцијални однесувања. Лицата кои манифестирале просоцијално однесување (со исклучок на крводарителите) имале повисоки композитни резултати на овој фактор во однос на испитаниците кои не манифестирале просоцијално однесување (Поповски, 2005).

Стаменкова-Трајкова (2004) во рамките на научно-истражувачкиот проект „Истражување и развивање на подрачјето - социјални вештини во областа на општествените науки“, покажа дека кај 55 % студенти од хуманистичките студии, социјалните вештини (комуникација, медијација, разрешување на конфликти, контрола на емоциите, тимска работа) се доволно развиени. Под овој процент е развиеноста на емпатијата, која во доволен процент ја поседуваат само 46,55 % од студентите чија идна професија е помагателната. Сепак, охрабрувачко сознание од ова истражување добиено по едногодишниот тренинг е фактот дека овие вештини можат низ едукација и вежбање да се развијат до задоволителен степен, па така, од 46,55 % од студентите кои поседувале задоволителен процент на емпатија, по едногодишниот тренинг, нивниот процент се зголемува на 76,60 %.

Сепак, во овој контекст, битно е да се издвои едно од најновите истражувања кај нас (Арнаудова и Трајков, 2007) во кое можат да се најдат голем број податоци поврзани со оваа област. Истражувањето е спроведено на 240 студенти од втора година од Филозофскиот и Правниот факултет во Скопје (125 од Филозофски и 115 од Правен факултет). Корелациската анализа во ова истражување покажува дека постои статистички значајна поврзаност помеѓу овие три варијабли, и тоа негативна поврзаност помеѓу емоционалната емпатија и самопочитувањето кај студентите од Филозофскиот факултет, и позитивна поврзаност помеѓу емоционалната емпатија и алтруизмот кај студентите од различните факултети. Резултатите говорат дека постои статистички значајна разлика помеѓу студентите од Филозофскиот и Правниот факултет во однос на алтруизмот, и тоа во корист на студентите од Филозофскиот факултет. Што се однесува до полот на испитаниците, постојат разлики и во однос на алтруизмот, и во однос на емоционалната емпатија, во корист на припадниците на женскиот пол.

На примерок од 33 случајно избрани вработени од Нов Град во 2009 година, е спроведено истражување со цел да се утврди мотивацијата и задоволството од работа. Истражувањето ни покажува дека главен мотиватор претставуваат парите, потоа должината на годишниот одмор и работното време.

Препораки

- Организирање обуки на кои ќе бидат презентирани новите методи и техники за работа со деца со интелектуална попреченост, како и децата со аутизам.
- Организирање обуки за креативни техники во работата (музичка терапија, арт-терапија, работна терапија, игра на улоги).
- Организирање обуки и работилници за подигнување на нивото на компетенциите на вработените и усвојување на емпатија, алтруизам и мотивација за работа како вештини.
- Изнаоѓање начини за надворешно мотивирање на вработените во дневните центри и Заводот Топанско Поле за спречување на професионалното согорување и ефикасноста во работата со деца со умерена и тешка интелектуална попреченост,
 - Определување на најдобар стручен работник и наградување на истите
 - Организирање Team building обуки надвор од работното место
- Внесување измени во програмата за работа во Топанско Поле и приспособување на новонастанатата ситуација со прием на сè поголем број на деца со тешка интелектуална попреченост.
- Покренување иницијатива за бенефициран работен стаж на сите вработени вклучени во третманот на деца со тешка интелектуална попреченост без разлика на тоа во која институција се вработени.
- Воведување на задолжителен предмет кој ќе се однесува на заштита и рехабилитација на лица со инвалидност на сите факултети чии профили

можат да се вклучат во третманот на лицата со умерени и тешки пречки во интелектуалниот развој (педагози, психолози, социјални работници, социолози).

Литература

- Aspinwall, Richter, and Hoffman (2001) *Positive Psychology: The Science of Happiness and Human Strengths*
- Auerbach S., Gamling S. (2000), *Coping with stress*, Microsoft Encarta Encyclopedia.
- Bayliss, P. D. (1995). Segregation, integration, exclusion, inclusion: Frameworks and rationales. *Special Education Gent*, 7: 4-26.
- Bar - on. (1997). The expression of emotion in organizational life. In L. L. Research in organizational behavior.
- Barling, J., Rosenbaum, A. (1986). *Work stressors and wife abuse*. *Journal of Applied Psychology*. str. 71; 346-48
- Chabungbam (2005) *Emotional Intelligence at Work: A Professional Guide*, 20-25
- Chaplain, R. P. (1995). *Stress and job satisfaction: a study of English primary school teachers*. *Educational Psychology*. Vol. 15, 4: 473-489
- Ciarrochi, J., Deane, F. P., & Anderson, S. (2002). Emotional intelligence moderates the relationship between stress and mental health. *Personality and Individual Differences*, 32,
- Cobb, S. (1976). *Social support as a moderator of life stress*. *Psychosomatics Medicine*. 38, 300-314
- Crawford, K., (2012), *Interprofessional collaboration in social work practice*, SAGE Publications, London
- Lazarus, R. S. (1999). *Stress and Emotion: A New Synthesis*. New York: Springer Publishing Company
- Арнаудова, С., (2008), Испитување на нивото на емпатија, алтруизам и асертивност кај припадници од помагателни професии со помош на мултиметодска триангулација. Одбранет магистерски труд, Филозофски факултет Скопје, Институт за социјална работа и социјална политика
- Арнаудова, В., Попоски, К., (2010), Мотивација, Филозофски факултет, Скопје
- Петров Р, Ѓурчиновска Л, Станојковска Трајковска Н. (2008). Заштита и рехабилитација на лица со инвалидност, Филозофски факултет, Скопје
- Петров, Р., Копачев, Ѓ., Такашманова, Т., (2004), Деинституционализација на деца со тешка ментална ретрадирација, Филозофски факултет, Скопје

PERSONAL CHARACTERISTICS OF EMPLOYEES IN NON- INSTITUTIONAL AND INSTITUTIONAL PROTECTION OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITY

Natasha Stanojkovska-Trajkovska¹

Nergis Ramo-Akgjun²

Risto Petrov¹

¹University "Ss. Cyril and Methodius" Faculty of Philosophy, Institute of
Special Education and Rehabilitation

²University „18th March“, Institut of Special Education, Turkey

Abstract

Contemporary world trends toward the special education and rehabilitation conditioned changes in the system of social protection in Republic of Macedonia.

Non-institutional care of persons with intellectual disability contributes for developing new trend in treatment of persons with intellectual disability. A number of laws and bylaws were changed all in cause to improve the quality of life of persons with disabilities. Following the international experiences but above all creating its own Macedonian model of non-institutional care, Republic of Macedonia achieve the reorganization of institutions for social care and developed non-institutional forms of protection. The most noticeable results were achieved right in the area of non-institutional care in institutions nursing the persons with disabilities.

Development of non-institutional forms of protection is on good track, but still are required many efforts and financial aids from the central and local authorities to satisfy children needs, parents as well as the employees who covers the treatment of children with modest and severe intellectual disability. Investing in human resources means bigger motivation for work and improved quality services.

Key words: empathy, altruism, work motivation, non-institutional protection, institutional protection

